DE BELGISCHE OPSTAND EN.....
DE EERSTE MARINUS IN BRABANT

door Ad Marinus

Na de val van Napoleon worden de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden in 1815 verenigd tot een nieuw Koninkrijk der Nederlanden onder koning Willem I. De tegenstellingen tussen noord en zuid zijn zo groot dat het nieuwe koninkrijk het slechts 15 jaar uithoudt. Vooral in het zuiden voelt men achterstelling van de katholieken in de godsdienst, grote werkeloosheid en armoede. Als de koning in 1825 probeert een nog sterkere greep te krijgen op de R.K. kerk verslechtert de verstandhouding tussen noord en zuid nog meer. Het beperken van de vrijheid van drukpers in 1830, de groeiende werke-

loosheid en de zware winter van 1829-1830 hebben nog grotere ontevredenheid tot gevolg. Al met al worden haat en achterdocht tegen koning en regering steeds groter. De eerste relletjes in Brussel breken uit. Er ontstaan incidenten tussen militairen uit noord en zuid. Aan de koning gegeven waarschuwingen voor een dreigende opstand worden genegeerd. Al is bekend dat de vestingen zijn verwaarloosd en de garnizoenen niet op de vereiste sterkte, toch wordt er niets ondernomen. Ook in Brussel, broedplaats van het verzet, wordt de militaire macht niet versterkt. Op 25 augustus komt het daar tot openlijk verzet. Overal in de stad wordt brand gesticht, gevochten en geplunderd. De opgeroepen militairen kunnen weinig uitrichten tegen de opgewonden menigte. Het inschakelen van de schutterij wordt overwogen maar het wordt al snel duidelijk dat de schutters in Brussel en later ook elders in België, onbetrouwbaar zijn. Zij sluiten zich massaal bij de opstand aan. Als de berichten daarvan Den Haag bereiken worden direct maatregelen getroffen door het zenden van beschikbare troepen naar het zuiden. Ondertussen breken overal in Belgie opstanden uit. De garnizoenen in het zuiden bestaan voornamelijk uit Belgische militairen die in grote aantallen deserteren en overlopen naar de opstandelingen. Hoewel in snel tempo zoveel mogelijk troepen beneden de grote rivieren worden gebracht en op 23 september nog getracht wordt Brussel te heroveren, winnen de opstandelingen veel terrein. De Nederlandse troepen trekken overal in grote chaos terug. Na Brussel vallen Doornik, Charleroi, Namen en Luik in handen van de opstandelingen. Daarna is de afscheiding een vaststaand feit geworden. De voorlopige grens loopt dwars door Noord-Limburg en Brabant, een armoedige en veelal onherbergzame streek. De strijd gaat verder aan de conferentietafel. Bezorgd vragen koning en regering zich af wat er verder gaat gebeuren. De mogelijkheid bestaat immers dat de katholieke bewoners van Limburg en Noord-Brabant zich aan willen sluiten bij de opstand en dat deze zich daardoor zal uitbreiden tot de grote rivieren. Het is duidelijk dat het leger snel moet worden versterkt.
In oktober roept de koning de Nederlanders op zich aan te melden voor de verdediging van het vaderland. Het aantal dat zich meldt voor vrijwillige dienstneming valt erg tegen. Begin november hebben zich slechts 800 man gemeld. Ook een po-

ging om huurlingen aan te trekken mislukt. Toch heeft het Nederlandse leger dringend nieuwe manschappen nodig omdat België bezig is met het opzetten van een eigen leger. Dit leger bestaat voornamelijk uit voormalige officieren en manschappen van de Nederlandse strijdkrachten. Er wordt daarom een Koninklijk Besluit afgekondigd dat de schuttersplichtigen van 25 tot 35 jaar worden opgeroepen in aktieve dienst. Volgens een wet uit 1827 zijn in het koninkrijk mannen van 25 tot 35 jaar schuttersplichtig en wel 5 jaar in aktieve dienst en daarna nog 5 jaar als reserve. Hier en daar komt het tot verzet tegen het oproepen van de schutters. Daarom worden betrouwbare onderdelen naar de bedreigde plaatsen gestuurd om te voorkomen dat heel het zuiden voor het koninkrijk verloren gaat.
In Noord-Brabant heerst grote spanning. Belgische aanvallen worden verwacht op Bergen op Zoom,Breda, Den Bosch en Grave. Op korte termijn dient de sterkte in Brabant vergroot te worden. Door de verplichte opkomst van de schutters worden de schutterijen, naast de restanten van het geregelde leger, een belangrijk onderdeel van de strijdkrachten. In herfst en winter van 1830-1831 worden nagenoeg alle legeronderdelen samengebracht beneden de Moerdijk. Vanuit alle provincies stromen troepen Brabant binnen.
Ook de Groningse schutters komen naar Brabant. Een van de manschappen van deze schutterij is Albertus Marinus, geboren te Groningen op 19 juli 1804 als zoon van Egbertus Marinus en Maria Kuldener. Ook hij is als schuttersplichtige in 1830 opgeroepen. Hij is ingedeeld bij de 1ste afdeling, 1ste bataljon. Na zijn demobilisatie in 1834 zal hij niet terug gaan naar Groningen maar in Brabant "blijven hangen". Daardoor wordt hij de stamvader van de Brabantse tak van het geslacht Marinus. Deze Albertus Marinus is mijn bet-overgrootvader (1). Verder in dit artikel kom ik nog nader op hem terug.

De vrijwilligers en schutters hebben geen hoge dunk over Brabant. Hun verblijf daar zien zij als een deel van de strijd tegen Belgie maar ook als een bezetting van een onbetrouwbare provincie. De veelal protestantse militairen uit Holland en het noorden voelen zich meerderwaardig aan hun Brabantse landgenoten. Overigens is Albertus Marinus katholiek. Hij is geboren uit een gemengd huwelijk en heeft een calvinistische

vader en een katholieke moeder. Als eerste kind uit het gezin werd hij katholiek gedoopt. Zijn zus en 5 broers werden hervormd gedoopt (1).
De Brabantse bevolking, ook hier in Gemert, bestaat in die tijd voor een groot deel uit arme boertjes en eenvoudige handwerklieden die in primitieve omstandigheden leven. Juist bij deze armoedige bevolking worden de meeste militairen ingekwartierd. Daarbij komt nog dat de winter van 1830-1831 erg streng is. De bevoorrading van het leger is slecht en ontoereikend. Tijdens de lange vorstperiode wordt honger en kou geleden. De wachthuizen hebben geen stookgelegenheid en geen meubilair. De uitmonstering van vooral de schutters is erg slecht. De meeste zijn opgekomen in oude uniformen en hebben verouderde wapens. Er valt veel sneeuw en de wegen zijn nauwelijks begaanbaar. Voor het houden van oefeningen zijn de omstandigheden te slecht en de verveling slaat toe. Dit leidt dikwijls tot ernstig drankmisbruik en wangedrag. Na de winter worden in heel Brabant de oefeningen hervat. De legerleiding probeert de schutters militaire bekwaamheid en discipline bij te brengen. Op de uitgestrekte heidevelden in Brabant worden grote manoeuvres gehouden.

De crisis in het koninkrijk is ondertussen een internationale zaak geworden. Frankrijk, Engeland, Oostenrijk, Rusland, België en Nederland confereren in Londen. België wordt erkend als zelfstandig koninkrijk en op 4 juni 1831 wordt Leopold van Saksen Coburg tot koning van Belgie gekozen. Op de conferentie worden een aantal protocollen vastgesteld die voor Belgie wel, maar voor Nederland niet aanvaardbaar zijn. Zonder dat iemand het verwacht begint Nederland aan de voorbereiding van een militaire operatie. Plannen worden gemaakt voor een veldtocht tegen de Belgen. Een snelle opmars zal niet mogelijk zijn omdat er nauwelijks verharde wegen zijn in Brabant en België. Alleen de wegen Breda-Antwerpen-Mechelen-Brussel en Den Bosch-Hasselt-Luik zijn in redelijke staat. Het leger wordt zoveel mogelijk in kampen verzameld. De koning komt naar Brabant om de troepen te inspecteren. Op 23 juli bij Rijen en op 25 juli bij Best. Daar betreft het de reservedivisie onder bevel van generaal Cort Heyligers. Bij deze divisie is ook de 1ste afdeling Groningse schutters ingedeeld waarbij Albertus Marinus dient in het 1ste bataljon.

Op 27 juli ontvangt de regering antwoord van de conferentietafel in Londen. Er wordt niet toegegeven aan de eisen van Willem I. Het is dan duidelijk dat er iets gaat gebeuren. Heel Brabant verandert in een grote legerplaats. 51.000 Militairen wachten op het signaal voor de aanval. Troepenonderdelen verplaatsen zich van dorp naar dorp, overal heerst bedrijvigheid. Ordonnansen brengen op 1 augustus de marsbevelen naar de commandanten. De aanval zal op 2 augustus worden ingezet. Het Belgische leger, ongeveer 25.000 man sterk, is niet voorbereid op de aanval.

Met erg weinig tegenstand trekken de Nederlandse troepen op 2 augustus België binnen. Het is een warme dag en de stemming is prima. Later op de dag verslechtert de stemming als blijkt dat de voedselvoorziening slecht op gang komt. Ook aan water ontstaat een groot tekort. De volgende dag wordt hier en daar meer tegenstand ondervonden. De marsen door het losse zand onder een brandende zon worden erg zwaar. De Groningse schutters zijn op 6 augustus betrokken bij de slag in de omgeving van Houthaelen. Tijdens deze slag wordt de reservedivisie bedreigd door 10.000 Belgen. Vele Nederlandse militairen worden daarbij gedood of gewond. Militair gezien verloopt de opmars verder gunstig. Het Belgische leger trekt overal terug en een belangrijk deel van Belgie wordt snel door de Nederlandse troepen bezet. Van alle kanten bedreigd, besluit Leopold op 9 augustus Frankrijk om militaire hulp te vragen. De volgende dag wordt de Franse interventie een feit. Drie colonnes van het Franse leger, met een sterkte van 45.000 man, trekken België binnen. Als ook Engeland ten gunste van België tussenbeide komt blijft voor Nederland nog slechts het aanbieden van een wapenstilstand over. Deze gaat in op 12 augustus. De "Tiendaagse Veldtocht" is daarmee voorbij. De volgende dagen trekt het Nederlandse leger terug, gevolgd door de Franse troepen en hier en daar lastig gevallen door de Belgische bevolking. Op 20 augustus zijn alle troepen weer terug in Noord-Brabant.

Het einde van de Tiendaagse Veldtocht is echter niet het einde van de oorlog en de mobilisatie. Voorlopig is er geen sprake van dat de militairen weer naar huis terug kunnen. De veldtocht heeft wel tot gevolg dat Nederland aan de confe-

rentietafel in een wat gunstiger positie komt te zitten. De onderhandelingen worden nog steeds voortgezet. De starre houding van koning Willem heeft uiteindelijk in 1832 een blokkade van de Nederlandse havens en een dreigend militair ingrijpen van de grote mogendheden tot gevolg. Als Nederland de vrije vaart van Belgische schepen op Maas en Schelde toestaat wordt de blokkade opgeheven. De periode die nu volgt is een tijd van status quo. Er lijkt geen verandering te komen in de toestand. Een grote legermacht wordt in Brabant gehandhaafd. Dit brengt voor Nederland zware lasten met zich mee. Het land is financieel ongeveer bankroet, de stemming in het leger wordt voortdurend slechter. Het dagelijks leven in de kantonnementen is eentonig. Kaarten en drank zijn de enige ontspanning. Uiteindelijk moet Nederland in 1839 de voorwaarden van de Londense conferentie aanvaarden. De scheiding tussen Noord- en Zuid-Nederland is een feit. De militairen worden gedemobiliseerd en kunnen eindelijk naar huis.

Ik kom nu terug op Albertus Marinus die met de Groningse schutters deelnam aan de Tiendaagse Veldtocht. Met duizenden andere militairen begint ook hij aan een langdurig verblijf in Brabant ter bescherming van de grenzen. De militairen gaan naar hun kantonnementen en worden gehuisvest in en bij de boerderijen, veelal in schuren en hooibergen. De bewoners van Brabant worden nog steeds argwanend bekeken hoewel het toch duidelijk moet zijn dat zij nu zeker niet meer de Belgische afscheiding willen volgen. Wel worden de Nederlandse troepen niet met gejuich ontvangen. De meeste soldaten immers zijn al lange tijd van huis en door ergernis en verveling uitgegroeid tot ruwe klanten. In de dorpen zijn zij dikwijls de oorzaak van veel overlast en problemen. Omdat ook veel Brabantse boerenzonen als schuttersplichtigen in dienst zijn ontstaat een groot gebrek aan arbeidskrachten voor de landbouw. Het is onbegrijpelijk dat men er niet aan gedacht heeft de in Brabant gelegerde militairen te laten helpen bij het binnenhalen van de oogst. Financieel gezien heeft Brabant wel voordelen bij de langdurige mobilisatie. Per dag wordt door het militaire apparaat *f*. 80.000,- besteed! Ook in Gemert wordt door leveringen aan het leger extra inkomsten verworven. Er moet gezorgd worden voor stook en licht en de foerier doet zijn inkopen veelal bij de plaatselijke bevol-

1e Bat. 1e Afd.
Groninger Schutterij
Maand December 1832

1e Bat. 1e Afd.

Gemeente Gemeente
Provincie Noordbrabant

Groninger Schutterij

Maandelijksche Bon

Staat van gedistribueerde Brand en Kaarsen in het Gehucht Mortel Gehucht Gemeente Gemeente, gedurende eene dertig dagen, zijnde van den 1e tot en met den 31e December 1832, ten dienste van het 1e Bataillon der 1e Afdeling Groninger Schutterij.

Namen der Wachten	Gedurende welke tijd bezet	Aantal Mannen	Aantal Paarden	Aantal Karren	Aantal Brandmaanden geleverd Turven	Aantal Kaarsen		
Hoofdwacht in de Mortel	van den 1e tot en met den 31e December 1832	0	5	70	4	2170	124	No 22

Staat van gedistribueerde "Brand en Kaarsen" in het gehucht Mortel gedurende de maand december 1832 ten dienste van het 1e Bataljon der 1e afdeling Groninger Schutterij.
Aan de wacht aldaar werden gedurende deze maand "70 turven daags" verstrekt en voorts 124 kaarsen.....

king. De omzet in jenever en bier loopt flink omhoog. Uit gegevens in het gemeentearchief blijkt dat tegen betaling gebruik wordt gemaakt van voerlieden met paard en kar om foerage op te halen en te bezorgen bij de diverse onderdelen (2).

Daarbij komt nog dat het groot aantal manschappen zorgt voor een hoeveelheid extra mest! Dit kan goed gebruikt worden voor verbetering van de schrale zandgrond. Voor Jan Soldaat is de langdurige legering in Brabant meestal onaangenaam. Het is niet plezierig gehuisvest te worden in onverwarmde schuren, kippenhokken of tenten. Veel boerderijtjes kunnen nauwelijks woonhuis genoemd worden. Toch worden soms een tiental militairen in deze boerderijtjes ondergebracht. Veel soldaten zijn nog nooit van huis geweest en moeten wennen aan al het vreemde in het "bruine" Brabant. Zij moeten wennen aan de meestal armoedige dorpjes, de vele kapelletjes langs de weg met Mariabeeldjes en andere heiligenbeelden. Ook de gildefeesten en kermissen zijn voor de meesten onbekend. Om het niet tot een grote vertrouwdheid met de Brabanders te laten komen worden de militairen steeds verplaatst. Dit betreft zowel verplaatsing van het ene kantonnement naar het andere als van het ene inkwartieringsadres naar het andere. Gemiddeld blijft men minder dan 3 weken in hetzelfde kwartier.
Ook Albertus Marinus trekt met de Groningse schutters heel Brabant door. Hoewel de geestelijkheid er op hamert huwbare dochters binnen te houden en het dansen verboden wordt, krijgen toch veel militairen verkering met Brabantse meisjes. Zo ook Albertus Marinus die op 24 april 1832 in Veghel trouwt met Johanna Schippers, dochter van chirurgijn Hendrikus Schippers en Maria Bosmans. Het is wel duidelijk dat hij zijn dochter niet steeds binnen en onder controle heeft gehouden want op 1 september wordt het eerste kind van Albertus en Johanna geboren (1). In deze periode is Albertus waarschijnlijk gekantonneerd in Lieshout. In 1831 zijn de Groningse schutters gelegerd in Boekel. Zij worden daar gastvrij onthaald. Uit dankbaarheid bouwen zij daar een muziekkiosk (3).

Op de lijsten van inkwartieringen en wachten in het gemeentearchief van Gemert is te vinden dat de Groningse schutters in december 1831 gelegerd zijn in Gemert. Ook in december 1832 zijn zij er weer. Uit bewaard gebleven declaraties van de gemeente aan het leger is te zien dat in Gemert op verschillende plaatsen wachtposten zijn ingericht. Genoemd worden: De hoofdwacht te Gemert - de wacht op den weg naar Beek en Donk - de wacht op den weg door de Peel op Boxmeer - de hoofdwacht in het gehucht Mortel - de wacht op den weg naar

Verliefde militair met Noordbrabantse schone. De boze moeder (de muil dreigend in de hand) nadert reeds. Op de achtergrond wachten enige andere militairen op de afloop.

Venray - de wacht op den weg naar Vechel en Boekel - een wacht in het gehucht Handel - de Rodehoefse wacht - de wacht op de Franse Brug en de Groeskuilse wacht, daarnaast nog een lokaal voor de provoost. Alle wachtlokalen zijn voorzien van "ene kaghel". De gemeente zorgt voor "brand en kaarsen". De brand bestaat uit turf waarvoor 60 cent per 100 stuks betaald wordt, de kaarsen worden berekend tegen 30 cent per pond (2). Wat de inkwartieringen voor de Brabantse dorpen betekenen wordt duidelijk als we zien dat in december 1832 616 Groningse schutters gekantonneerd zijn in Gemert dat dan 4066 inwoners telt. Daarnaast is nog een afdeling Friese schutters gelegerd in Handel. Beide schutterijen zijn nog steeds ingedeeld bij de reservedivisie van generaal Cort Heyligers. Deze heeft zijn hoofdkwartier in Veghel (4).
Binnen een bepaal gebied blijven de schutters steeds wisselen van kantonnement. Zo moet ook regelmatig dienst gedaan worden in de omgeving van Deurne. De Peel vormt daar de grens

tussen Limburg, dat door België is bezet, en Noord-Brabant. De Peel is dan nog een onherbergzame wildernis met verraderlijke moerassen.

Voor Albertus Marinus komt in oktober 1834 verlossende demobilisatie. Hij wordt op 14 oktober benoemd tot veldwachter in Veghel. Zijn jaarwedde bedraagt *f*.175,-. In 1855 is hij nog steeds in dienst als veldwachter zoals blijkt uit de tabel "Policie-beambten in de gemeente Vechel januari 1855". Zijn salaris is dan nog steeds *f*.175,- per jaar met een kledingtoelage van *f*.40,- per jaar. Hij gedraagt zich goed en is zeer geschikt! In 1857 wordt hij benoemd tot rijksveldwachter (5). Uit de familieoverlevering komt hij naar voren als een martiale man, die door postuur en houding gezag uitstraalde en ontzag inboezemde. Zoals al gezegd, werd hij de stamvader van de Brabantse tak van de familie Marinus. Zijn nazaten zijn in hart en ziel Brabanders geworden!

Natuurlijk zijn er veel meer militairen in Brabant gebleven of hebben Brabantse meisjes meegenomen als bruid naar hun oorspronkelijke woonplaats.
Een van degenen die hier bleven woonde jarenlang op de grens van Oploo en Gemert. Dat was Freerk Jans Stooter aan wie de Stootershutweg nog herinnerd. Hij werd pas in 1839 gedemobiliseerd (6).

NOTEN:

(1) Marinus H.J., Genealogisch overzicht van het geslacht Marinus. Een familiegeschiedenis van 1560-heden.
(2) Gemeentearchief Gemert. Lijsten van leveringen en wachten 1831-1836.
(3) Gedenkboek Boekel 650 jaar.
(4) Uittreksel van het boek: "Prins Frederik der Nederlanden en zijn tijd", door F. de Bas. Gevonden in Varia 22 van Heemkundekring De Kommanderij Gemert.
(5) Gemeentearchief Veghel.
(6) Sjang Hoeymakers, Houtvesterij de Peel.

Geraadpleegde literatuur:

Nater J.P. : De Tiendaagse Veldtocht, de Belgische opstand 1830-1831.
Kikkert J.G.: Bericht van de Tiendaagse Veldtocht, België en Noord-Brabant in de frontlijn.
Rek de J. : Koningen, kabinetten en klompenvolk.
Marinus H.J.: Het geslacht Marinus.